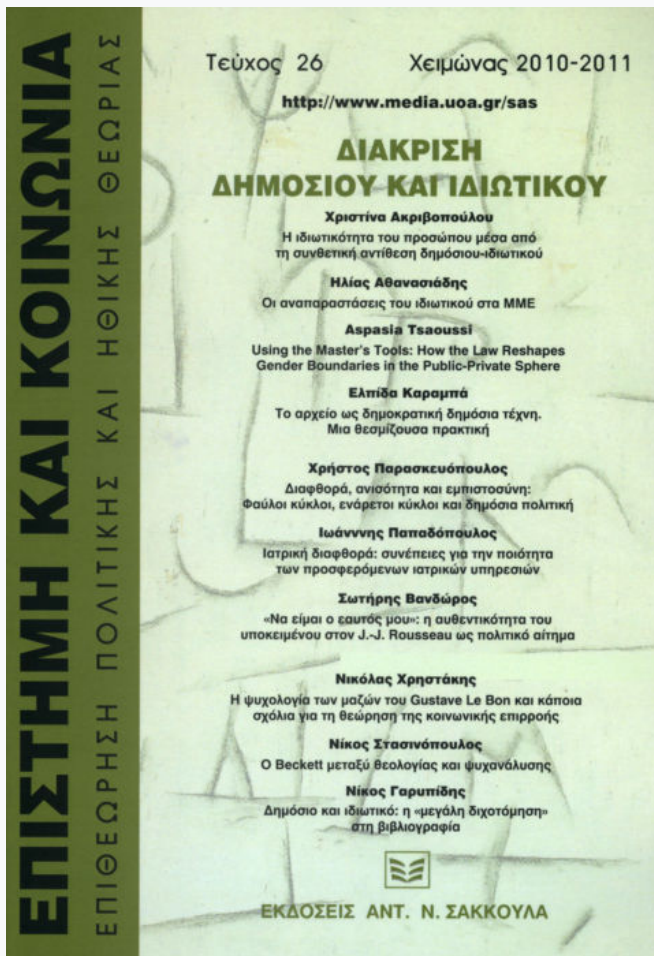

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 26 (2010)

Διάκριση δημόσιου και ιδιωτικού

Δημόσιο και ιδιωτικό: Η "μεγάλη διχοτόμηση" στη βιβλιογραφία

Νίκος Γαρυπίδης

doi: [10.12681/sas.837](https://doi.org/10.12681/sas.837)

Copyright © 2015, Νίκος Γαρυπίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γαρυπίδης Ν. (2015). Δημόσιο και ιδιωτικό: Η "μεγάλη διχοτόμηση" στη βιβλιογραφία. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 26, 195–204. <https://doi.org/10.12681/sas.837>

Δημόσιο και ιδιωτικό: η ‘μεγάλη διχοτόμηση’ στη βιβλιογραφία

Νίκος Γαριπίδης*

Το δημόσιο και το ιδιωτικό υπήρξαν εδώ και αιώνες αναπόσπαστο μέρος του λεξιλογίου της ηθικής, της πολιτικής και της νομικής σκέψης. Η διάκρισή τους δεν αποδείχθηκε ποτέ ευχερής, αλλά ούτε και πολιτικά αθώα. Στη δυαδική της δομή ενθλακώθηκαν διάφορες περαιτέρω διακρίσεις που συνιστούν καταστατικά στοιχεία για την οριοθέτηση, αλλά και τη γεφύρωση ποικίλων μορφών ανθρώπινης δράσης και επικοινωνίας.¹ Στην πιο συστηματική ίσως προσπάθεια να προσδιοριστούν οι ιδιαίτερες χρήσεις της διάκρισης, ο Jeff Weintraub (1997: 1-42)² εντόπισε τέσσερις βασικές της συλλήψεις: α) τη φιλελεύθερη-οικονομιστική, που κατευθύνεται στη διάκριση κρατικού και μη κρατικού τομέα· β) τη φεμινιστική, με βασικό στοιχείο της τη σύνδεση του ιδιωτικού με την οικειότητα και την οικογένεια· γ) τη ρεμπουμπλικανική θεώρηση, για την οποία η δημόσια σφαίρα συνιστά τον κατεξοχήν χώρο του ενεργού πολίτη που μετέχει στις δημοκρατικές διαβουλεύσεις και επιδρά στις πολιτικές διαδικασίες· και δ) την ‘κοινωνική’ σύλληψη, που κατανοεί τη δημόσια σφαίρα ως χώρο πολυμορφης και απρόσωπης κοινωνικής επαφής.

Η φιλελεύθερη αντίληψη είναι ίσως η πιο οικεία στο ευρύτερο κοινό. Κύρια στόχευσή της αποτελεί η οριοθέτηση κράτους και αγοράς, με την αποδοτικότητα να συνιστά το βασικότερο κριτήριο (Benn & Gaus 1983b: 38-54). Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η σχετική βιβλιογραφία έχει στραφεί συστηματικά στην επισκόπηση και αξιολόγηση των πολιτικών περιστολής του κρατικού παρεμβατισμού και των κοινωνικών πολιτικών στο αγγλοσαξονικό-φιλελεύθερο και το ευρωπαϊκό-αναπτυξιακό κεφαλαιοκρατικό σύστημα (Kammerman & Kahn 1989, Maier 1987). Στη νεότερη βιβλιογραφία ο βασικός προβληματισμός κατευθύνεται στη νέα μορφή ‘σύγχυσης’ δημοσίου και ιδιωτικού που προκαλεί η μετάβαση από

* Π.Μ.Σ. Νομικής Α.Π.Θ., Τομέας Ιστορίας, Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας του Δικαίου. L.L.M., E.A.L.T. Brussels. Δικηγόρος, <garipidis@hotmail.com>

την κυβέρνηση στη διακυβέρνηση, με βασικό άξονα τη συλλειτουργία κρατικού και ιδιωτικού κεφαλαίου με σκοπό την εξασφάλιση δημοσίων αγαθών (Hodgje & Greve 2005, Koppell 2003).

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ανθρώπινη ζωή μοιράζεται μεταξύ 'οίκου' και 'πόλεως', δύο χώρων που διέπονται από διαφορετικούς κανόνες. Ακολουθώντας τη διάκριση αυτή στο έργο της *Η ανθρώπινη κατάσταση* [*Vita Activa*] η Η. Arendt (1958/1986) υποστήριξε ότι για τον Αριστοτέλη, ο οίκος αποτελεί τη σφαίρα όπου οι άνθρωποι ικανοποιούν τις φυσικές ανάγκες του σώματος, δηλαδή την επιβίωση και την αναπαραγωγή. Στον βαθμό που οι ανάγκες αυτές δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο επιλογής, έχουν δηλαδή χαρακτήρα αναγκαστικό, στον χώρο αυτόν δεν μπορεί να τεθεί και ζήτημα χειραφέτησης.³ Η 'πόλις' αντίθετα αποτελεί τη σφαίρα της ελευθερίας, όπου οι ανεξαρτητοποιημένοι από τις βιολογικές αναγκαιότητες άνδρες συγκεντρώνονται δημόσια για να επιλύσουν τα πολιτικά ζητήματα μέσω της συζήτησης, της πειθούς και της αυτόνομα σχηματισμένης γνώμης. Από την άλλη πλευρά, στον οίκο κυριαρχεί η βία, που ξεπηδά μοιραία ως μέσο επιβολής προκειμένου να κυριαρχηθεί η βιολογική αναγκαιότητα.

Σύμφωνα με τη ανάλυση της Arendt, αυτή η αυστηρή και άκαμπτη διάκριση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού, που χαρακτηρίζει τον κόσμο της αρχαίας ελληνικής πόλης-κράτους, σχετικοποιείται στη νεωτερικότητα. Η σχετικοποίηση έχει ολέθριες συνέπειες, καθώς προκαλεί την άνοδο μια τρίτης σφαίρας ενδιάμεσης σε εκείνες του δημοσίου και του ιδιωτικού, της κοινωνικής. Η κοινωνία, για την Arendt, συνιστά χώρο που αξιώνει από τα μέλη του να λειτουργούν ως οικογένεια και μεταβάλλει τις πολιτικές κοινότητες σε εκτεταμένα 'νοικοκυριά'. Στον βαθμό που αυτό επιτυγχάνεται, ο παραδοσιακός οίκος απορροφάται σε μια τεράστια οντότητα, μια μάζα που οργανώνεται με στόχο την προώθηση του κοινού οικονομικού συμφέροντος των αναρίθμητων μελών της. Βασική συνέπεια της εξέλιξης αυτής για το άτομο είναι η αδυναμία του να απολαύσει την 'ιερότητα' της οικιακής εστίας, καθώς η κοινωνία λειτουργεί ως υποκατάστατο του ιδιωτικού χώρου. Μεγάλο μέρος των ιδιωτικών δραστηριοτήτων λαμβάνουν χώρα σε μια δημόσια σκηνή και αυτό έχει δυσάρεστες συνέπειες, εφόσον σημαίνει την καταστροφή του οίκου και της προσωπικής ζωής γενικά.

Την ίδια στιγμή, η άνοδος της κοινωνίας φαλκιδεύει, πέρα από το ιδιωτικό, και το πολιτικό. Δίδοντας έμφαση στην επίτευξη μιας σειράς οικονομικών στόχων, η κοινωνία αξιώνει από τα μέλη της συγκεκριμένη συμπεριφορά. Επιβάλλει σειρά ρυθμίσεων που ομαλοποιούν τη συμπεριφορά των υποκειμένων, την καθιστούν προβλέψιμη, αποκλείοντας την αυθόρμητη δράση και τα διακεκριμένα κατορθώματα. Συνεπώς η σύγχρονη κοινωνία από τη μία καταστρέφει το προσωπικό καθιστώντας το ορατό, ενώ από την άλλη διαβρώνει το πολιτικό, εάν αυτό κα-

τανωθεί με τον αρεντιανό τρόπο, δηλαδή ως αυθόρμητη πράξη που διασπά κάθε κανονικότητα. Για την Arendt λοιπόν, όρο για την ακεραιότητα των δύο αυτών σφαιρών αποτελεί όχι μόνο η συστηματική διάκριση, αλλά και ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού που αποκλείει κάθε είδους αλληλοεισόδωση.

Η εμμονή της Arendt στην αναγκαιότητα της έντονης και σαφούς διχοτόμησης δημοσίου και ιδιωτικού δέχθηκε σκληρή κριτική από την πλευρά των ριζοσπαστικών θεωριών ισότητας των φύλων. Οι φεμινίστριες είδαν σ' αυτήν ένα εγχείρημα να αναπαραχθεί μια, χαρακτηριστική στη δυτική πολιτική σκέψη, τάση να κατανοούνται οι οικιακές μέριμνες ως κάτι απολύτως διαφορετικό και ταυτόχρονα ανεξάρτητο από τα πολιτικά πράγματα. Μέσω αυτής της 'κατανόησης της εργασίας', η πατριαρχική πολιτική αντίληψη έχει καταφέρει να νομιμοποιήσει για μεγάλο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας τη συστηματική προώθηση συγκεκριμένων κοινωνικών συμφερόντων σε βάρος άλλων. Την πιο ολοκληρωμένη συλλογή, όπου εκτίθεται συνολικά η σχετική κριτική φεμινιστική συζήτηση, επιμελήθηκε η Landes (1998).

Οι φεμινίστριες εξέτασαν τη διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού υπό την επίδραση του πολιτικού συνθήματος 'το προσωπικό είναι πολιτικό'. Κατά μία προσέγγιση, η ιδέα αυτή υπονοεί μια συνολική άρνηση της διάκρισης δημοσίου-ιδιωτικού. Για τη MacKinnon (1989), η ιδιωτική σφαίρα είναι το μέσο δια του οποίου οι γυναίκες συλλογικές ανάγκες υποτάσσονται στην ανδρική υπεροχή. Οι γυναίκες και τα συμφέροντά τους ταυτίζονται με τον χώρο του ιδιωτικού και αυτό όχι μόνο τις αποκλείει συστηματικά από το δημόσιο, αλλά επιπλέον νομιμοποιεί τη συστηματική απόσυρση από τη θεματολογία της δημοκρατικής πολιτικής των σχέσεων κυριαρχίας και εκμετάλλευσης που εμφανίζονται στη σφαίρα της οικειότητας.

Μεγαλύτερη απήχηση έχει γνωρίσει η αντίληψη ότι η διάκριση, αν και σχετική, διατηρεί ουσιαστικά χειραφετικά στοιχεία τα οποία οι γυναίκες σπουδές δεν μπορούν να παραβλέπουν (Elshtain 1981, 1997: 166-181, Okin 1989, Pateman 1989). Έτσι, από τη μία πλευρά, χρειάζεται πολιτική παρέμβαση στη σφαίρα της οικειότητας προκειμένου να καταστεί δυνατή η ανοιχτή πρόσβαση των γυναικών στον δημόσιο χώρο. Ο νόμος πρέπει, για παράδειγμα, να διανοίγει την πρόσβαση των γυναικών στην πολιτική, επιτρέποντας τον συνδυασμό 'δημόσιων' και 'ιδιωτικών' δραστηριοτήτων, όπως η εργασία και η πολιτική συμμετοχή με την ανατροφή των τέκνων. Από την άλλη πλευρά, αυτή η 'πολιτικοποίηση' των οικογενειακών σχέσεων δεν πρέπει να οδηγεί στην εσφαλμένη θέση ότι η διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού είναι περιττή. Καύσιται αντίθετα νευραλγικής σημασίας για τις γυναίκες όταν γείρουν διεκδικήσεις, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα στην τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης. Με βάση την παραπάνω οπτική, το

ιδιωτικό δεν θα πρέπει να κατανοείται ως αυτό που αποκλείεται από το δημόσιο, αλλά ως αυτό από το οποίο το άτομο έχει τη δυνατότητα να αποκλείει τους άλλους (Young 1998). Μια συλλογή που εξετάζει τα φιλοσοφικά θεμέλια και τις νομικές συνέπειες της αρεντιανής και φεμινιστικής θεώρησης της διάκρισης δημοσίου και ιδιωτικού με τίτλο *Public and private: Legal, political and philosophical perspectives* έχουν επιμεληθεί οι M. Passerin d' Entréves και U. Vogel.

Η συνεισφορά του Habermas στη θεωρία της δημόσιας σφαίρας είναι αμφίβολα η πιο πολυσυζητημένη στον μεταπολεμικό στοχασμό. Στο μεταφρασμένο στα ελληνικά βιβλίο του *Αλλαγή δομής της δημοσιότητας*, μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης που συνδυάζει την ιστορική ανάλυση με την οπτική της κοινωνιολογίας, της πολιτικής φιλοσοφίας και της πολιτικής επιστήμης, ο Habermas (1962/1997) μελέτησε την ανάδυση, τον μετασχηματισμό και την αποσάθρωση της δημόσιας σφαίρας στις κοινωνίες της νεωτερικότητας.

Στην προσέγγισή του, ο αστικός δημόσιος χώρος στηρίζεται στη διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού. Είναι δημόσιος με την έννοια ότι διαφοροποιείται τόσο από τη σφαίρα της οικειότητας όσο και από την οικονομία. Αλλά πρέπει επιπλέον να διακρίνεται και από τον μηχανισμό του κράτους. Αρχικά εμφανίζεται ως χώρος δράσης και συζήτησης στον οποίο η κυβέρνηση ελέγχεται, προκειμένου η κρατική λειτουργία να μην κυριαρχηθεί από τα ιδιαίτερα συμφέροντα των κυβερνώντων. Με την ωρίμανση της διαδικασίας του εκδημοκρατισμού συνδέεται πλέον με την ιδέα ότι οι νόμοι και οι κρατικές πολιτικές πρέπει να στηρίζονται στην έλλογη γνώμη που παράγουν οι συζητήσεις στη σφαίρα της δημοσιότητας. Συνεπώς, ο αστικός δημόσιος χώρος διαφέρει ουσιαστικά από τον αρχαίο ελληνικό και τον φεουδαλικό που προηγούνται ιστορικά. Στην αρχαία ελληνική πόλη δεν τίθενται κοινωνικοοικονομικά θέματα –αυτά παραμένουν υπόθεση του ιεραρχημένου ιδιωτικού οίκου–, ενώ στον φεουδαλικό δημόσιο χώρο δεν τίθεται ζήτημα νομιμοποίησης της εξουσίας. Εντός αυτού οι άρχοντες παρουσιάζονται απλώς ενώπιον του κοινού των υποτελών τους, το οποίο περιορίζεται στην παροχή μιας παθητικής επιδοκιμασίας.

Ο αστικός δημόσιος χώρος αναδύεται σταδιακά, ταυτόχρονα με τις κεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής. Επίκεντρο του αποτελούσε αρχικά η λογοτεχνία και κατόπιν τα δημοσιογραφικά έντυπα, ενώ ο 'φυσικός του χώρος' εντοπιζόταν στα καφέ και τα σαλόνια όπου, εκτός από πληροφορίες σχετικά με οικονομικά ή κοινωνικά θέματα, διακινούνται και σχολιάζονται δημόσια πολιτικές ειδήσεις. Ασφαλώς, η σφαίρα αυτή εμφανίζει ταξικά χαρακτηριστικά, καθώς από αυτήν αποκλείονται η εργατική τάξη και οι γυναίκες. Τουτό όμως δεν σημαίνει ότι αποτελεί απλώς την υπερδομή ενός κεφαλαιοκρατικού συστήματος παραγωγής. Οι αποκλεισμοί συνιστούν ιστορικά και όχι καταστατικά της στοιχεία. Η αστική δη-

μοσιότητα εξουδετερώνει τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές ιεραρχίες, εξαρτώντας τη λειτουργία της από την προθυμία των υποκειμένων να προβούν σε δημόσια χρήση του Λόγου. Έτσι είναι σε θέση να λειτουργεί, αφενός, ως χώρος όπου η νομιμοποίηση των πολιτικών αποφάσεων και των θεσμών μετατρέπεται σε αντικείμενο συζήτησης που κινητοποιείται από το ισχυρότερο επιχείρημα, αφετέρου δε ως σημείο 'εσωτερικής' κριτικής, αφού οι κάθε είδους αποκλεισμοί θεματοποιούνται εντός αυτής από την πλευρά του αιτήματος για πραγματική και ουσιαστική συμπερίληψη όλων.

Κατά τη μετάβαση στις μαζικές δημοκρατίες, εκκινεί, για τον Habermas, και η διαδικασία αποσύνθεσης του δημόσιου χώρου. Στην ύστερη νεωτερικότητα, οι διακριτοί χώροι του κράτους, της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας άρχισαν να εμφανίζουν μια παθολογική αλληλοδιείσδυση. Στη δημοσιότητα, η έλλογη κριτική συζήτηση αντικαθίσταται από μια συνεχή διαπραγμάτευση μεταξύ ιδιαιτέρων συλλογικών συμφερόντων. Τα υποκείμενα μετάρπτονται σε καταναλωτές, σε πελάτες της παροχικής διοίκησης και σε ένα μη κριτικό κοινό, που λειτουργεί ως παθητικός δέκτης πληροφοριών και καταναλωτής θεάματος. Ο δημόσιος χώρος φεουδαλοποιείται εκ νέου, καθώς εντός αυτού η νομιμοποίηση των θεσμών δεν αποτελεί αντικείμενο μιας διαδικασίας σχηματισμού έλλογης-κριτικής γνώμης. Οι πολιτικοί, τα κόμματα και οι επιχειρήσεις εμφανίζονται ενώπιον ενός υποτιθέμενου δημόσιου κοινού, που στην πραγματικότητα έχει ιδιωτικοποιηθεί, για να αποσπάσουν τη συναίνεσή του μέσω μια μονόδρομης, άνωθεν χειραγωγημένης επικοινωνίας.

Η χαμπερμασιανή σύλληψη της δημόσιας σφαίρας προκάλεσε έντονη κριτική ιδιαίτερα από τη ριζοσπαστική θεωρία. Από την πλευρά της φεμινιστικής θεωρίας κατηγορήθηκε για εξιδανίκευση της αστικής δημοσιότητας και της δυνατότητας της να συμπεριλάβει πραγματικά τις γυναίκες, κυρίως λόγω της πατριαρχικής υποδομής της διάκρισης δημόσιου και ιδιωτικού (Meehan 1995, ιδιαίτερα Landes 1998: 91-117). Στη σοσιαλιστική σκέψη (Negt & Kluge 1972) ετέθη εξ αρχής το ζήτημα μιας, από μέρους του Habermas, ολιστικής σύλληψης της δημοσιότητας και μιας συνακόλουθης υποτίμησης των εναντιωματικών κατηγοριών κοινού [counterpublics], που εμφανίστηκαν στα πλαίσια του εργατικού κινήματος και των νέων κοινωνικών κινημάτων.

Τα βασικά στοιχεία της χαμπερμασιανής θεώρησης για τον δημόσιο χώρο έγιναν αντικείμενο ποικίλων προσεγγίσεων στο κλασικό επί του θέματος τόμο που επιμελήθηκε ο C. Calhoun (1992), *Habermas and the public sphere*. Το βιβλίο του R. Holub (1991), *Jürgen Habermas: Critic in the public sphere*, εκθέτει συνολικά τη χαμπερμασιανή θεώρηση, την οποία μεταγενέστερη μελέτη (Goode 2005) εφαρμόζει σε νεότερα προβλήματα, όπως ο κυβερνοχώρος.

Για τη λειτουργία της δημόσιας σφαίρας σε σχέση με την κατηγορία της κοινωνίας πολιτών, είναι κλασική η ανάλυση των Cohen & Arato (1992), *Civil society and political theory*, ενώ ο Bohman (1996), στο *Public deliberation: Pluralism, complexity, and democracy*, αναλύει τη σημασία της δημόσιας σφαίρας από την πλευρά της διαβουλευτικής θεωρίας της δημοκρατίας. Μια ανάλυση του ζητήματος της διαμόρφωσης μιας δημόσιας σφαίρας στη μεταβιοσφαιρική πολιτική τάξη που αναδύεται στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία έχει επιχειρήσει η Fraser (2008), *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*.

Ιδιαίτερη για την κατανόηση της ιδιωτικής σφαίρας, είναι η εισφορά της Cohen (2004), *Regulating intimacy: a new legal paradigm*, η οποία εξετάζει τα όρια της διάκρισης δημόσιου-ιδιωτικού με αφορμή τη διαμάχη μεταξύ φιλελεύθερων και κοινοτιστών. Κατά την Cohen, η φιλελεύθερη θεωρία, εμμένοντας στην αυστηρή-διχοτομική διάκριση μεταξύ δημόσιου-ιδιωτικού, ταυτίζει την ιδιωτικότητα με μια απόλυτα προστατευμένη από κάθε κρατική παρέμβαση σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας του προσώπου. Πρόκειται για μια φυσική-απολιτική αντίληψη του ιδιωτικού, η οποία ουσιαστικά αφήνει εκτεθειμένη την προστασία της ιδιωτικότητας στο πλαίσιο των ιδιωτικών σχέσεων του ατόμου, ενώ επιβάλλει στο κράτος την απόλυτη αποχή από τη ρύθμισή της. Αντίθετα, η κοινοτιστική προσέγγιση, όπως και οι φεμινίστριες, υποστηρίζουν ότι η απόλυτη αυτή προστασία στην πράξη δεν είναι αθώα, φυσική ή απολιτική, αφού επιτρέπει τη νομιμοποίηση της ανισότητας, της εκμετάλλευσης της γυναίκας αλλά και της εξουσίας που είναι δυνατόν να αναπτυχθεί στις ιδιωτικές, οικογενειακές και σεξουαλικές σχέσεις. Κατά την άποψη αυτή, η φυσική αντίληψη της ιδιωτικότητας απλά συμβάλλει στη διαρκή αναπαραγωγή σχέσεων ανισότητας, εξουσίας και καταπίεσης για τις γυναίκες.

Στο πλαίσιο αυτό, η Cohen, χωρίς να ταυτίζεται με τους κοινοτιστές και τις φεμινίστριες, υπογραμμίζει τη σημασία της κριτικής τους για την ουσιαστική προστασία της ιδιωτικής σφαίρας. Για την ακρίβεια, τονίζει την πολιτική σημασία του δημοσίου διαλόγου για την προστασία της οικειότητας, καταδεικνύοντας την αξία της αγωνιστικότητας ως κρίσιμης πολιτικής εγγύησης της ιδιωτικής σφαίρας. Η ουσιαστικότερη συνεισφορά της Cohen στο ζήτημα της διάκρισης δημόσιου-ιδιωτικού έγκειται στην κοινοτροξιοπιστική προσέγγιση που υιοθετεί. Αντλώντας έμπνευση από την επικοινωνιακή δημοκρατική θεώρηση της κατασκευής των δικαιωμάτων, όπως αυτή κυρίως αναπτύσσεται στο έργο του Habermas, υποστηρίζει ότι η ιδιωτικότητα δεν υπάρχει απλά ως φυσικό δικαίωμα, αλλά κατασκευάζεται κοινωνικά μέσα από τη συμμετοχή, τη διεκδίκηση και τη διαλογική επικοινωνία των υποκειμένων. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζει με θέρμη την αξία μιας ιδιωτικής σφαίρας, η οποία προστατεύει την οικειότητα, την ικανότη-

τα του ατόμου δηλαδή να προβαίνει ανενόχλητο από την παρέμβαση ή την κριτική της πλειοψηφίας ακόμη και σε αντικοφορμιστικές βιοτικές επιλογές.

Κλασικοί εκφραστές της θεώρησης που κατανοεί τον σύγχρονο δημόσιο χώρο ως σφαίρα πυκνής κοινωνικής επαφής μεταξύ 'ξένων' είναι ο κοινωνιολόγος Norbert Elias και ο ιστορικός Philippe Ariès. Τις κλασικές θέσεις αυτής της οπτικής συνοψίζει ο E. Goffman (1962) στο *Behavior in public places: Notes on the social organization of gatherings*, εντοπίζοντας ως βασική της ανησυχία τη σταδιακή στις δυτικές κοινωνίες πτώση του δημόσιου ως σφαίρας πολύμορφης επικοινωνίας και την πώλωση της ανθρώπινης ζωής μεταξύ ενός συστημικά πειθαρχημένου 'δημόσιου' χώρου δράσης (γραφειοκρατία, αγορά) και ενός 'ιδιωτικού' χώρου έντονης ιδιωτικότητας και συναισθηματικότητας.

Στον νεότερο στοχασμό, το έργο του R. Sennet (1977/1999), *Η τυραννία της οικειότητας*, θεωρείται το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της παραπάνω θεώρησης. Ο Sennet πιστεύει στην καθοριστική σημασία της διάκρισης δημόσιου-ιδιωτικού και αγωνιά για τη σταδιακή υποχώρηση της δημόσιας σφαίρας έναντι ενός ολοένα και περισσότερο αναπτυσσόμενου ιδιωτικού κόσμου, βασισμένου σε μια ιδιωτικότητα επικεντρωμένη σε έναν απομονωτικό ατομισμό. Μελετώντας την έκπτωση του δημόσιου χώρου, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η επέλαση της ιδιωτικότητας λαμβάνει τη μορφή 'τυραννίας' του ατόμου, όπου η αίσθηση του μεγάλου και του συλλογικού εξαφανίζεται μέσα από την πίεση της μικροκαθημερινότητας και την κατανόηση του ιδιωτικού αποκλειστικά με όρους προσωπικών συναισθημάτων και εγωιστικού ατομισμού.

Τέλος, στην ελληνική βιβλιογραφία, το ζήτημα των σχέσεων δημοσίου και ιδιωτικού έχει τεθεί από ποικίλες οπτικές στα πρακτικά του συνεδρίου του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα (1996) με τίτλο *Όρια και σχέσεις δημοσίου και ιδιωτικού*. Σε ό,τι αφορά τη διάκριση κρατικού τομέα και αγοράς, ένα πλήθος συνεισφορών επικεντρώνουν στην πολιτική θεωρία του νεοφιλελευθερισμού, τη σύγκριση της αποδοτικότητας του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα καθώς και την οριοθέτησή τους σε συγκεκριμένους χώρους, όπως οι υπηρεσίες υγείας, η ασφάλιση, οι εργασιακές σχέσεις, η εκπαίδευση και οι δημόσιες επιχειρήσεις. Πιο εξειδικευμένη θεματολογία εμφανίζει το πρώτο μέρος, με ενδιαφέρον για την κλασική φιλελεύθερη σύλληψη του δημόσιου χώρου, τις ιστορικές διαδικασίες ανάπτυξης, καθώς και τη φύση της αστικής δημόσιας σφαίρας. Το δεύτερο μέρος ασχολείται με τις συνέπειες της διάκρισης για την κατανόηση και ερμηνεία του συστήματος των συνταγματικών δικαιωμάτων. Η σχέση δημόσιας σφαίρας και δημοκρατίας εξετάζεται στο πέμπτο μέρος, ενώ στο δωδέκατο τίθεται το ζήτημα του μετασχηματισμού της δημοσιότητας, λόγω της λειτουργίας των ιδιωτικών ηλεκτρονικών ΜΜΕ και της ανόδου της κοινωνίας του θεάματος.

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού έγινε αντικείμενο εκτενούς ανάλυσης και συζήτησης από φιλοσόφους, νομικούς, πολιτικούς επιστήμονες, φεμινίστριες, ανθρωπολόγους, ιστορικούς και οικονομολόγους. Στα πλαίσια αυτών των συζητήσεων, οι ίδιες οι κατηγορίες αποδεικνύονται σε τέτοιο βαθμό πολύπλοκες και αμφίσημες ώστε η διάκρισή τους να μην μπορεί να κατανοηθεί ως απλή διχοτόμηση ή αντίθεση. Πρόκειται, μάλλον, για μια πρωταρχικής σημασίας διαίρεση που προϋποθέτει και συνεπάγεται μια ευρεία σειρά θέσεων και περαιτέρω διακρίσεων και η οποία θα παραμένει πάντοτε ανοιχτή σε νέους θεωρητικούς προσδιορισμούς, υπό τη συνεχή πίεση της κοινωνικής αλλαγής και της πολιτικής αμφισβήτησης.

Σημειώσεις

1. Τον χαρακτηρισμό της διάκρισης ως μεγάλης τεχνητής διχοτόμησης που ξεκινά από τον αρχαίο κόσμο έχει καθιερώσει N. Bobbio (1985/1989).
2. Για ένα παρόμοιο εγχείρημα, βλ. Benn & Gaus (1983a: 1-17).
3. Μια διαφορετική ανάγνωση του Αριστοτέλη στο ζήτημα επιχειρεί η J. Swanson (1992).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Arendt, H. (1958/1986) *Η ανθρώπινη κατάσταση*, μτφρ. Σ. Ροζάνης & Γ. Λυκιαρδόπουλος, Αθήνα: Γνώση.
- Benn, S. & G. Gaus (1983α). 'Public and Private: Concepts and Action', σε των ιδίων (επιμ.), *Public and Private in Social Life*, New York: St. Martin Press.
- Benn, S. & G. Gaus (1983β). 'The Liberal Conception of the Public and Private', σε των ιδίων (επιμ.), *Public and Private in Social Life*, New York: St. Martin Press.
- Bobbio, N. (1985/1989). 'The Great Dichotomy: Public/Private', στο του ιδίου, *Democracy and Dictatorship*, μτφρ. P. Kennealy, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bohman, J. (1996). *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*, Cambridge, Ma: MIT Press.
- Calhoun, C. (επιμ.) (1992). *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Ma: MIT Press.
- Cohen, J. & A. Arato (1992). *Civil Society and Political Theory*, Cambridge, Ma: MIT Press.
- Cohen, J. (2004). *Regulating Intimacy: a New Legal Paradigm*, Princeton: Princeton University Press.
- Elshtain, J. (1981). *Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought*, Princeton: Princeton University Press.

- Elshtain, J. (1997). 'The Displacement of Politics', στο Weintraub & K. Kumar, *Public and Private in Thought and Practice: Perspectives on a Grand Dichotomy*, Chicago-London: University of Chicago Press.
- Fraser, N. (2008). *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing world*, Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1962). *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*, New York: Free Press.
- Goode, L. (2005). *Jürgen Habermas: Democracy and the Public Sphere*, London/Ann Arbor: Pluto Press.
- Habermas, J. (1962/1997). *Αλλαγή δομής της δημοσιότητας*, Αθήνα: Νήσος.
- Hodge, G. & C. Greve (2005). *The Challenge of Public-Private Partnerships: Learning from International Experience*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Holub, R. (1991). *Jürgen Habermas: Critic in the Public Sphere*, London: Routledge.
- Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα (1996). *Όρια και σχέσεις δημοσίου και ιδιωτικού*, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Kamerman, S. & A. Kahn (επιμ.) (1989). *Privatization and the Welfare State*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Koppell, J. (2003). *The Politics of Quasigovernment: Hybrid Organizations and the Dynamics of Bureaucratic Control*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Landes, J. (επιμ.) (1998). *Feminism, the Public and the Private*, Oxford/New York: Oxford University Press.
- Landes, J. (1998). 'The Public and the Private Sphere: A Feminist Reconsideration', στο της ίδιας (επιμ.), *Feminism, the Public and the Private*, Oxford/New York: Oxford University Press.
- MacKinnon, C. (1989). *Towards a Feminist Theory of the State*, Cambridge: Harvard University Press.
- Maier, C. (επιμ.) (1987). *Changing Boundaries of the Political: Essays on the Evolving Balance Between the State and Society, Public and Private in Europe*, New York: Cambridge University Press.
- Meehan, J. (1995). *Feminists read Habermas: Gendering the Subject of Discourse*, New York-London: Routledge.
- Negt, O. & A. Kluge (1972). *Öffentlichkeit und Erfahrung: Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und Proletarischer Öffentlichkeit*, Frankfurt/a.M.: Suhrkamp.
- Okin, S. (1989). *Justice, Gender, and the Family*, New York: Basic Books.
- Passerin d' Entrèves, M. & U. Vogel (επιμ.) (2000). *Public and Private: Legal, Political and Philosophical Perspectives*, London: Routledge.
- Pateman, C. (1989). *The Disorder of Women: Democracy, Feminism and Political Theory*, Stanford: Stanford University Press.

- Sennet, R. (1977/1999). *Η τυραννία της οικειότητας*, μτφρ. Γ. Μερτίκας, Αθήνα: Νεφέλη.
- Swanson, J. (1992). *The Public and the Private in Aristotle's Political Philosophy*, Ithaca-London: Cornell University Press.
- Weintraub, J. (1997). 'The theory and Politics of the Public/Private Distinction', στο J. Weintraub & K. Kumar, *Public and Private in thought and practice: Perspectives on a grand dichotomy*, Chicago-London: University of Chicago Press.
- Young, I. M. (1998). 'Impartiality and the Civic Public: Some Implications of Feminist Critiques of Moral and Political Theory', στο J. Landes (επιμ.), *Feminism, the Public and the Private*, Oxford/New York: Oxford University Press.